

Referanser: KM 11/07; KR 29/09; BM 03/08; BM 36/08; BM 26/09; BM 40/09; BM 16/13, KR 66/13

Saksdokumenter:

Dok.dato	Tittel	Dok.ID
15.11.2013	Sak 39_1_BM1613_Uttalelse.pdf	103139
15.11.2013	Sak 39_2_KR 66_2_13_Sammen utredning.pdf	103140

Samliv og samlivsordninger i et kirkelig perspektiv

Sammendrag

Med bakgrunn i vedtaket om ny ekteskapslov som ble iverksatt i 2009, ba Kirkerådet Bispemøtet om en helhetlig samlivsetisk utredning. Bispemøtet nedsatte et utvalg som leverte sin innstilling «Sammen, Samliv og samlivsordninger i et kirkelig perspektiv» til Bispemøtet 11. februar 2011. Bispemøtet har så avlevert sin uttalelse «Ekteskapet i et evangelisk- luthersk perspektiv» til Kirkerådet. På denne bakgrunn reises saken på nytt i Kirkerådet. Denne saken presenterer Bispemøtets uttalelse og vurderer hvordan saken skal fremmes for Kirkemøtet i 2014. Bispemøtets uttalelse og utredningen legges ved saken og utgjør den innholdsmessige saksfremstillingen knyttet til denne saken.

Saksdokumentet anbefaler at Kirkerådet fremmer sak til Kirkemøtet i 2014. Denne saken skal omfatte en behandling av ekteskapsforståelsen ut fra Bispemøtets innstilling og en plan for eventuell forberedelse av liturgisaker for kommende kirkemøter. Saksdokumentet beskriver ulike alternativer for dette.

Til Kirkerådets møte vil det også utarbeides et dokument som samler vedtak i Kirkemøtet og Bispemøtet i denne sak. Det vil også bli vedlagt en oversikt over de henvendelser som er sendt Kirkerådet til denne saken.

Forslag til vedtak Mellomkirkelig råd

Mellomkirkelig råd har følgende innspill til Kirkerådet i saken om Samliv og samlivsordninger i et kirkelig perspektiv:

.....

Forslag til vedtak Kirkerådet

KR har drøftet saksdokumentet om «Samliv og samlivsordninger i et kirkelig perspektiv» og ber om at saken fremmes for Kirkerådets møte i februar 2014 med sikte på å reise sak for Kirkemøtet i 2014. KR ber om at saksdokumentet ferdigstilles ut fra drøftingen i Kirkerådets møte.

Saksorientering

1. Bakgrunn

Denne saken står i en lang rekke av saker om samlivsspørsmål både i Kirkerådet, Bispemøtet og Kirkemøtet. Både samlivsordninger og liturgier for samliv har skapt store debatter i vår nyere kirkehistorie. De siste årene har særlig spørsmål om gjengifte, samboerskap og likekjønnede parforhold vært sentrale i debatten. Samtidig med at disse debattene pågår i vår kirke skjer det tilsvarende prosesser i svært mange av verdens kirker.

Da den nye ekteskapsloven ble vedtatt i 2008 utfordret dette kirkens ekteskapsforståelse. Loven la til grunn en ekteskapsforståelse som omfattet både heterofile og likekjønnede ekteskap. Som en konsekvens av dette ble partnerskapsloven opphevet. Homofile og lesbiske par som ønsker å formalisere sitt samliv kan nå ikke lenger ordne sitt samliv i forhold til partnerskapsloven. Samfunnets endring av ekteskapsforståelsen utfordrer kirken som vigslingsforvalter og kirkens egen forståelse av ekteskapet slik det uttrykkes gjennom kirkens liturgier. Kirken har en ekteskapsliturgi som forutsetter at ekteskapet inngås mellom én mann og én kvinne.

Kirkemøtet vedtok i sin behandling av høringsuttalelsen til framlegget til ny ekteskapslov i 2007, (KM 11/07):

Kirkemøtet vil fastholde at ekteskapsbegrepet fortsatt skal forbeholdes det offisielt inngåtte og forpliktende samlivet mellom mann og kvinne. Ekteskapet er en samfunnsordning som gjenfinnes i ulike kulturer. Det kjennetegnes ved at det gir rettslige rammer rundt samlivet mellom mann og kvinne, ivaretar barna og regulerer familielivet. Ekteskap er mer enn en kontrakt mellom mannen og kvinnen. Det er en institusjon med viktige funksjoner både for samfunnet og den enkelte. Til tross for variasjoner og tilpasninger til samfunnsforholdene har ekteskapet mellom mann og kvinne vært en påfallende stabil og levedyktig institusjon. Selv om det moderne samfunnet aksepterer andre samlivsformer og langt på vei likestiller disse med ekteskapet mellom mann og kvinne, har det tradisjonelle ekteskapet fortsatt en sterk stilling og en universell utbredelse. Kristen tro og livstolkning bekrefter ekteskapet mellom mann og kvinne som en universelt utbredt samfunnsordning. Samtidig får ekteskapet i teologisk perspektiv en særegen begrunnelse og aksentuering. Skapelsesfortellingene i Bibelen framhever at mennesket som "art" består av mann og kvinne, og menneskelivet videreføres som samliv mellom mann og kvinne. Det er uheldig å fremme et forslag som skaper uklarhet ved å innføre en så dyptgripende endring i den grunnleggende forståelsen av hva ekteskapet er. Ekteskapet mellom mann og kvinne er begrunnet i kristen tradisjon og tenkning og er en felles verdi i vår kulturtradisjon i vid forstand.

Den nye ekteskapsloven ble iverksatt fra 1. januar 2009. Umiddelbart ga dette ingen konsekvenser for Den norske kirke. Det er ikke anledning til å forestå vigslar av likekjønnede par i regi av prester i Den norske kirke. Dette er presisert i Ekteskapslovens

§ 16 første ledd, nytt tredje punkt hvor det klart sies at *et ekteskap er ugyldig dersom prest i Den norske kirke ikke har fulgt liturgi fastsatt av Kirkemøtet.*

Ekteskapsloven legger også inn et unntak for kirkelig vigslar i § 13 som vil gjelde uansett ordning og liturgi: *En kirkelig vigslar kan også nekte å foreta vigsel dersom en av brudefolkene er skilt og den tidlige ektefellen lever, eller dersom brudefolkene er av samme kjønn.*

Kirkerådet drøftet saken kort tid etter at loven var gjort virksam (KR 29/09). Hovedspørsmålet var hvordan kirken skulle håndtere den oppståtte situasjon hvor samfunnets lovverk omkring ekteskapet ikke sammenfaller med den forståelse av ekteskapet som gjenspeiles i kirkens teologi og ordninger. Det ble drøftet hvorvidt det skulle igangsettes en prosess med tanke på utvikling av liturgiske ordninger for vigslar eller forbønn av likekjønnede ektepar.

I vår Kirkeordning er det Kirkemøtet som vedtar liturgier. Drøfting i KR 29/09 omhandlet derfor hvordan en sak eventuelt skulle reises for Kirkemøtet. Regelverket for liturgisaker beskriver prosessen fram til vedtak i Kirkemøtet.

Kirken har vigselmyndighet på linje med andre trossamfunn. Kirken er en av forvalterne av ekteskapsloven. Hovedspørsmålene i denne saken kan formuleres slik: Hvordan forstår og forvalter kirken sin rolle i møte med den ekteskapsforståelsen som uttrykkes gjennom nasjonens lovverk? Vil kirken nyformulere sin forståelse av ekteskapet i tråd med ekteskapsloven? Kirken har liturgier for inngåelse av ekteskap og forbønnsliturgi for borgerlig inngåtte ekteskap som forutsetter at ekteskapet består av én kvinne og én mann. Gjennom sine liturgier uttrykker kirken sin forståelse og teologi i forhold til samliv. Vil kirken som en konsekvens av det teologiske arbeidet som er gjort i denne saken utvikle vigselsturgi og/eller forbønnsliturgi for likekjønnede ekteskap?

Gjeldende praksis.

Bispemøtet drøftet hvilke umiddelbare konsekvenser lovendringen medførte for kirkens forvaltning. I BM 36/08 heter det i vedtaket:

Stortinget har vedtatt ny ekteskapslov som trer i kraft 1. januar 2009. Ekteskapsloven § 16 første ledd, tredje punktum sier: "Et ekteskap er ugyldig dersom prest i Den norske kirke ikke har fulgt liturgi fastsatt av Kirkemøtet". Ut fra den nye ekteskapsloven er det klart at prester ikke kan forrette ved inngåelse av Den gjeldende liturgi for ekteskapsinngåelse og forbønn for borgerlig inngått ekteskap forutsetter at ekteskap inngås mellom en kvinne og en mann, jf liturgiens alminnelige bestemmelser, pkt 1.

Borgerlig ekteskapsinngåelse i kirkehuset anses ikke å være i samsvar med regler for bruk av kirken.

Forbønn for personer som har inngått likekjønnet ekteskap kan skje på grunnlag av den enkelte prests pastorale skjønn og ansvar. Bispemøtet fremholder samtidig at slike forbønns handlinger ikke må fremstå som en ny liturgisk ordning eller ha vigselstignende karakter, jf Bispemøtets vedtak i sak 03/08: "En bør unngå forbønns handlinger som kan oppfattes som en ny liturgisk ordning."

Kirkerådets drøfting mai 2009

Da Kirkerådet tok opp saken i 2009 var det med henblikk på å bestemme prosedyre for videre behandling av hvordan kirken skal forholde seg til likekjønnede ekteskap (KR 29/09). Rådet vurderte tre alternative fremgangsmåter. De er beskrevet slik i saksdokumentet:

- a) *VIGSEL: At Kirkemøtet tar stilling til vigsel av par av samme kjønn. Kirkemøtet må da ta stilling til om vigselsrett skal beholdes, om det skal utarbeides en ny liturgi og om det skal åpnes for borgerlig vigsels handling i kirken¹. Eventuelle endringer i liturgi må komme på et senere tidspunkt.*
- b) *VELSIGNELSE/FORBØNN: At Kirkemøtet tar stilling til velsignelses/forbønnshandling for likekjønnede par i etterkant av borgerlig inngått ekteskap. Kirkemøtet må da ta stilling til om ordningen inneholder aksept og likestilling mellom samlivsformene og om form og innhold på velsignelses/forbønnshandling.*
- c) *UTREDNING AV EKTESKAPS- OG SAMLIVSETIKK. En helhetlig utredning av ekteskaps- og samlivsetikken. Med dette som grunnlag kan kirken ta stilling til ordningsspørsmål og hele feltet ut i fra en helhetlig tilnærming til samlivsetikken.*

Kirkerådets vedtak tok utgangspunkt i alternativ c).

KR-029/09 Vedtak:

1. Kirkerådet ser behovet for å klargjøre Den norske kirkes ekteskapsforståelse som luthersk kirkesamfunn, og ser at dette gjøres best i rammen av en helhetlig utredning av samlivsetikken i møte med dagens samlivsetiske virkelighet.
2. Utredningen skal være en grundig, teologisk gjennomgang av kirkens ekteskaps- og samlivsetiske forståelse.
3. Kirkerådet ber Bispemøtet om å forestå en slik utredning.

Bispemøtets samlivsetiske utvalg:

På denne bakgrunn nedsatte Bispemøtet et samlivsetisk utvalg som fikk følgende mandat:

Bispemøtet oppnevner med dette et utvalg til å utrede enkelte spørsmål knyttet til ekteskap og samliv. Utvalget gis følgende mandat:

1. *Utvalget bes om å utrede Den norske kirkes forståelse av ekteskapet som institusjon i et teologisk, kulturelt og rettslig perspektiv.*
2. *Utvalget skal redegjøre for endringer i befolkningens holdninger og praksis i samlivsspørsmål, samt endringer i lovgivningen. Utvalget skal videre drøfte andre samlivsformer. Utvalget skal i denne sammenheng utrede premisser for en kirkelig samlivsetisk tenkning og veiledning.*
3. *Følgende biskoper oppnevnes til medlem av utvalget:*

---

¹ Her er spørsmålsstillingen om borgerlig vigsels handling ved dommer kan forgå i kirkerommet.

Helga Haugland Byfuglien, leder
Halvor Nordhaug
Tor B. Jørgensen

4. Bispemøtets generalsekretær fungerer som sekretær for utvalget.

5. Utvalget bes ferdigstille sitt arbeid innen 1. oktober 2011.”

Utvalget fikk i tillegg til de tre biskopene følgende medlemmer: Svein Åge Christoffersen, Elise Ottesen Søyvik, Åste Dokka, Adelheid Firing Hvambsal, Marianne Skjortnes og Svein Olaf Thorbjørnsen

Utvalget leverte innstillingen «**Sammen**. Samliv og samlivsordninger i et kirkelig perspektiv.» til Bispemøtet den 11.februar 2013. Utredningen gir både en bibelteologisk og en historisk analyse som fører fram til behandling av flere samlivsetiske problemstillinger.

Bispemøtet har behandlet saken i flere møter og leverte sin uttalelse «Ekteskapet i et evangelisk- luthersk perspektiv» i oktober 2013 (BM 16/13). Bispemøtets uttalelse forankrer sin konklusjon i en bred gjennomgang av ekteskapsforståelsen, men konkretiserer sine råd kun til spørsmålene rundt likekjønnede ekteskap. Saken får derved to tyngdepunkter: Først: hvordan uttrykke kirkens forståelse av ekteskapet. Dermed hvilke konsekvenser trekkes av dette i forhold til utarbeidelse av forbønner og liturgiske ordninger for likekjønnede ekteskap.

Dette saksdokumentet anbefaler at Bispemøtets begrensning av sakskomplekset tas til etterretning. En bredere behandling av andre samlivsetiske temaer som samboerskap, skilsmisse og gjengifte tas derfor ikke inn i saksdokumentet.

Det gjøres oppmerksom på at saksdokumentet er ferdigstilt før KR har mottatt oversendelse med oversendelsesbrev fra Bispemøtet.

Det foretas i dette saksfremlegget ikke en egen utredning av ekteskapsforståelsen, Bispemøtets uttalelse med dens bakgrunn i utredningen *Sammen* legges til grunn for behandlingen i Kirkemøtet.

Om hvordan kirken bør drøfte denne saken

Få saker på den kirkelige dagsorden har de siste tiårene skapt så mye oppmerksomhet og følelser i kirken som forholdet til mennesker i likekjønnede parforhold. For mange mennesker er dette en dypt alvorlig sak. Den handler om hvordan vi forstår de bibelske tekstene inn i noe av det fineste og mest sårbare i våre liv. Noen mener det handler om sentrale lærespørsmål som truer kirkens enhet. Noen mener saken setter kirkens forståelse av menneskeverdet på prøve. For noen handler det om ønsket om at de kan få komme til kirken med sin kjærlighet og bli viet der som så mange andre.

Flere steder i Bispemøtets uttalelse berøres det viktige ansvaret for hvordan samtalen om disse sakene gjennomføres i kirken. Bispemøtets mindretall sier:

Samtidig ser også vi, sammen med de øvrige biskoper, at kirkens tradisjonelle holdning til homofilt samliv ofte har blitt formidlet slik at det har ført til lidelser for flere homofile. Det er nødvendig å erkjenne dette, og samtidig selvkritisk etterprøve hvordan vi i dag ordlegger oss om homofilt samliv, slik at det ikke skapes et samtaleklima der noen kan kjenne sitt menneskeverd krenket.

Det er et stort ansvar å fremme en slik sak for Kirkemøtet. Ungdommenes Kirkemøte hadde på sitt møte i 2013 en sak med overskriften: «Hvordan snakke sammen om seksualitet og teologisk uenighet i kirken». Det heter i protokollen fra møtet: (UKM 05/13)

Vi oppfordrer til en empatisk nysgjerrighet i møte med andres standpunkt i samlivsetiske spørsmål. Er det mulig å snakke sammen på en måte som verken fører til stigmatisering av dem som vil fastholde tradisjonelle normer og idealer for seksualitet og samliv, eller av dem som vil endre kirkens syn på dette området?

2. Hva er det enighet om?

Gjennom Bispemøtets utredning og uttalelse er det uttrykt bred enighet om viktige temaer i denne saken. Det oppsummeres her kort i fire punkter:

- a) Det er enighet om at kirkens ekteskapsforståelse skapes gjennom et grundig arbeid med de bibelske tekstene og i lys av forståelse av vår egen samtid. Dette arbeidet gir ulike konklusjoner i enkelte samlivsetiske spørsmål.
- b) De bibelske tekstene gjenspeiler ulike kulturer og tradisjoner når det gjelder samliv. Det være seg polygamiske tradisjoner, patriarkalske tradisjoner, monogame tradisjoner med mer. De bibelske tekstene må leses sammen med den samtid de er preget av og en forståelse for den samtid de nå taler inn i. Det er mulig å hente enkeltstående bibeltekster for samlivsformer og samlivsetikk som det er bred enighet om ikke er uttrykk for kristen etikk eller kirkens forståelse av ekteskapet.
- c) Det er en felles erkjennelse av at *også mennesker av samme kjønn kan elske hverandre og ønske å leve i tillit, troskap og samhold livet ut. De bør ha rett til å gjøre det i former som ivaretar og ordner dette samlivet. (BM 16/13)*. Dette uttrykkes samtidig med at det fremholdes at det blant biskopene er ulik teologisk vurdering av forholdet mellom homofilt samliv og Guds skapervilje.

Tekster om dette finnes i en rekke av uttalelsene i denne saken. Dette er uttrykt slik i Kirkemøtet 2007:

I Kirkemøtet er det delte meninger om hvorvidt homofiles samliv lar seg forsvare ut fra bibelsk etikk. Likevel står vi sammen om at de som velger å leve i homofile parforhold skal ha gode og trygge ordninger for sine samliv. En ser derfor betydningen av at staten har lagt til rette for dette gjennom partnerskapsloven. Slik sikres homofile i partnerskap samme vern og tilnærmet like rettigheter som

parter i ekteskap. Om partnerskapsloven ikke fungerer slik, bør den gjennomgås med tanke på eventuelle endringer. KM 12/07)

- d) I Bispemøtets uttalelse er det også enighet om at denne saken ikke splitter kirken på en slik måte at vi ikke lenger kan stå i et fullt kirkelig fellesskap.
Biskopene erkjenner at uenigheten i Bispemøtet om kirkelig vigsel av likekjønnede par angår et vesentlig læremessig spørsmål for en luthersk kirke, nemlig forståelsen av ekteskapet. Verken flertallet eller mindretallet finner imidlertid at uenigheten mellom biskopene slik den er uttrykt i denne uttalelsen, er av en slik karakter at den røkter ved vår felles forståelse av evangeliet. Det handler heller ikke om ulikt syn på menneskets verd. Et samlet bispemøte vil derfor konkludere med at uenigheten ikke er av en slik karakter at det gudstjenestelige og sakramentale fellesskapet i Den norske kirke må brytes. (BM 16/13)
Kirkes enhet vil bli behandlet i et eget punkt i dette dokumentet.

3. Hva er det uenighet om?

Bispemøtets utredning og uttalelse tydeliggjør også flere sentrale punkter hvor det markeres uenighet. I sin konkluderende uttalelse deler Bispemøtet seg i et flertall (8 biskoper) og et mindretall (4 biskoper). Uenigheten kan oppsummeres i følgende punkter:

a) Ekteskapsforståelse

Uttalelsen formulerer dette hovedspørsmålet slik :

Spørsmålet er om et ekteskapsbegrep som også omfatter likekjønnede par kan inkluderes i en teologisk ekteskapsforståelse, og om kirken skal legge en slik forståelse til grunn for sin vigselpraksis.

Flertallet av biskopene (8) svarer ja på dette spørsmålet og mener «Den norske kirke må anerkjenne homofilt samliv og åpne for at likekjønnede par kan vies i kirken.» Dette begrunnes i seks strekpunkter som oppsummeres slik: «*Ut fra dette vil ikke ekteskapet i vår tid bare være basert på ulikheten mellom mann og kvinne.*»

Flertallet fremhever at kirkens forståelse av ekteskapet uttrykkes i følgende momenter:

- Ekteskapet er konstituert av et løfte gitt i offentlighet og offentlig anerkjent.
- Dette er et løfte om trofast og livsvarig, monogamt samliv.
- Selv om det ikke konstituerer ekteskapet, er det viktig å se ekteskap som en frivillig, gjensidig og likeverdig relasjon mellom to parter som hver gir seg selv og sitt liv til den andre.
- Ved å inngå ekteskap tar hver av partene på seg ansvaret for å ivareta den andre under alle livsvilkår (i gode og onde dager).

Et mindretall av biskopene (4) svarer nei på hovedspørsmålet. De konkluderer med en ekteskapsforståelse hvor ekteskapsbegrepet forutsetter at det er et forhold mellom én mann og én kvinne:

«med utgangspunkt i de bibelske tekstene og i den lutherske og fellekristne arven kan vi ikke se at likekjønnet samliv kan utgjøre et ekteskap slik kristen teologi

forstår dette. Å definere likekjønnede samliv som ekteskap vil innebære et radikalt brudd med det som alltid har vært kirkens lære. Og vi kan ikke se at det finnes teologisk grunnlag for å foreta et slikt brudd.»

Mindretallet fremhever følgende konstituerende elementer for det kristne syn på ekteskapet:

- *Kjønnsdifferensieringen, at det dreier seg om én mann og én kvinne.*
- *Et gjensidig samtykke mellom de to.*
- *En offentlig og forpliktende inngåelse av ekteskapet.*

Dersom kjønnsdifferensieringen ikke er til stede, faller et konstituerende element for ekteskapet bort, og samliv mellom likekjønnede blir derfor noe annet enn ekteskap, uansett hvilke etiske kvaliteter dette samlivet ellers måtte ha.

Forskjellen i flertallets og mindretallets synspunkter er knyttet til punktet hvorvidt ekteskapet er en relasjon mellom én mann og én kvinne, eller om det også kan omfatte likekjønnede par. På de andre punktene er det sammenfall mellom flertallets og mindretallets uttalelse.

Definisjonen av ekteskapet i ekteskapslovgivningen legger også premisser for hvem som kan adoptere, jf adopsjonslovens § 5 og 5a og få assistert befruktning, jf. bioteknologilovens § 2-2 og 2-3. Utredningen og uttalelsen berører begge denne siden ved ekteskapsloven som en lov som kobler sammen ulike lover. I uttalelsen trekker flertallet og mindretallet ulike konsekvenser av denne siden av lovverket.

b) Uenighet i konklusjon i forhold til liturgier for likekjønnede par.

På bakgrunn av uenigheten om ekteskapsforståelsen, konkluderer flertallet og mindretall forskjellig når det gjelder anbefaling om hva slags liturgiske ordninger som eventuelt skal fremmes for Kirkemøtet.

Biskopene Byfuglien, Dahl, Fiske, Jørgensen, Kjølaas, Pettersen, Singsaas og Sommerfeldt finner i avveiningen mellom ulike sider ved ekteskapsforståelsen at det ikke er tilstrekkelig læremessig grunnlag for å avvise at homofile kan ordne sitt samliv etter dagens ekteskapslovgivning i Norge. Det er derfor heller ikke læremessig grunnlag for å avvise at kirken bidrar til at slike ekteskap inngås.

Anbefaling:

Disse biskoper mener på denne bakgrunn at det er tilstrekkelig læremessig grunnlag for å utvikle en liturgisk ordning som gir likekjønnede par anledning til å bli viet i Den norske kirke.

Vi forholder oss imidlertid til at samholdet i kirken er satt på en alvorlig prøve i denne saken. Dette krever at vi som kirke finner en løsning som kan virke mest mulig samlende. En slik løsning kan være å utarbeide forbønnsliturgi for borgerlig inngått likekjønnet ekteskap. Dette anbefaler vi.

Mindretallet konkluderer sin gjennomgang på følgende måte:

Med bakgrunn i det ovenstående kan vi ikke se at det er læremessig grunnlag for å innføre en liturgi for inngåelse av likekjønnet ekteskap. Disse biskoper kan derfor ikke anbefale Kirkemøtet å fastsette slik liturgi. Samtidig henviser de til Bispemøtets vedtak i sak 36/08 i spørsmålet om forbønn, og forutsetter at et eventuelt videre arbeid med forbønn skjer i tråd med dette vedtak.

4. Kirkens enhet

Kirkens enhet spiller en viktig rolle i Bispemøtets uttalelse. Spørsmålene om kirkens enhet er et sentralt tema både i de nytestamentlige tekstene og gjennom hele kirkens historie. Uttalelsen viser til Den augsburgske bekjennelse artikkel IV:

«Til kirkens sanne enhet er det tilstrekkelig å være enig om evangeliets lære og sakramentenes forvaltning. Men det er ikke nødvendig at man overalt har de samme menneskelige overleveringer eller kirkelige former eller seremonier, anordnet av mennesker.»

Ut fra dette uttaler Bispemøtet:

«Forutsetter enighet om «evangeliets lære», at alle har samme oppfatning om hvorvidt ekteskapet er forbeholdt mann og kvinne? Med uttrykket «evangeliets lære» sikter bekjennelsen først og fremst til det som står i de forutgående artikler i Den augsburgske bekjennelse (særlig artikkel IV om rettferdiggjørelsen og artikkel VI om den nye lydighet). Her ligger det også en bekjennelse til at Gud ikke gjør forskjell på mennesker. Det er en bekjennelse til at menneskets verd er uavhengig av rase, funksjonsdyktighet, kjønn eller seksuell legning. Når menneskets verd krenkes, befinner kirken seg i bekjennelsessituasjon («status confessionis»). Om dette er det ingen uenighet mellom biskopene.»
Biskopene erkjenner at uenigheten i Bispemøtet om kirkelig vigsel av likekjønnede par angår et vesentlig læremessig spørsmål for en luthersk kirke, nemlig forståelsen av ekteskapet. Verken flertallet eller mindretallet finner imidlertid at uenigheten mellom biskopene slik den er uttrykt i denne uttalelsen, er av en slik karakter at den rokker ved vår felles forståelse av evangeliet. Det handler heller ikke om ulikt syn på menneskets verd. Et samlet bispemøte vil derfor konkludere med at uenigheten ikke er av en slik karakter at det gudstjenestelige og sakramentale fellesskapet i Den norske kirke må brytes.

En rekke menigheter og kirkesamfunn tenker annerledes om dette spørsmålet. Vi er kjent med at flere kirkesamfunn fastholder at en innføring av liturgier for likekjønnede ekteskapsinngåelser oppfattes som kirkesplittende. Også innad i Det lutherske verdensforbund er dette et krevende tema. Mekane Yesus-kirken i Etiopia, en av de største lutherske kirker, har brutt med både ELCA (Evangelical Lutheran Church in Amerika) og Svenske Kyrkan på bakgrunn av vedtak om vigsel av likekjønnede. Flere kirkesamfunn i Norge har brutt med vanlig tilbakeholdenhet mot å blande seg inn i andre kirkers interne prosesser og gjort klart at de ser på en endring av dette spørsmålet i Den norske kirke som noe som truer enhet og samarbeid mellom kirkene i Norge.

Spørsmålet om kirkens enhet får også en viktig rolle i anbefalingen fra flertallet i Bispemøtets uttalelse. På tross av at deres teologiske behandling av ekteskapsforståelsen som fører fram til at det ikke er læremessig noe i veien for en vigselsturgi som også omfatter likekjønnede, konkluderer de med at:

Vi forholder oss imidlertid til at samholdet i kirken er satt på en alvorlig prøve i denne saken. Dette krever at vi som kirke finner en løsning som kan virke mest mulig samlende. En slik løsning kan være å utarbeide forbønnsliturgi for borgerlig inngått likekjønnet ekteskap. Dette anbefaler vi.

5. Kirkens vigselmyndighet

I saken fra KR (KR 29/09) ble arbeidet med denne saken knyttet sammen med en vurdering av hvorvidt kirken skulle frasi seg vigselsetten. Dette ble uttalt i ett av forslagene til vedtak der det heter: *Kirkemøtet må da ta stilling til om vigselsetten skal beholdes...* Spørsmålet er ikke berørt i utredningen til bispemøtet og heller ikke i bispemøtets uttalelse. Kirkens vigselsett ble nylig behandlet som en del av Kirkerådets høring på Stålsettutvalgets utredning. I høringssvaret heter det med henvisning til kapittel 17 i Stålsettutvalget: «Offentligrettslige funksjoner – tros- og livssynssamfunnenes vigselmyndighet»:

Kirkerådet merker seg utvalgets drøftinger om vigselsett og tros- og livssynssamfunnenes offentligrettslige rolle. I Den norske kirke, og med begrunnelser i luthersk teologi, lever ulike syn på kirkens vigselsett. Kirkerådet anerkjenner begge syn, men vil i denne sammenhengen støtte utvalgets mindretall som går inn for å beholde dagens ordening. Den norske kirke vier med glede mennesker så lenge den har denne myndigheten, og vielser er et viktig møtepunkt mellom folkekirken og dens medlemmer. Dagens ordening hvor tros- og livssynssamfunn har vigselmyndighet, i tillegg til den borgerlige vigsel, fungerer godt, og bidrar både til størst mulig valgfrihet blant borgerne, men også en ansvarliggjøring av tros- og livssynssamfunnene overfor staten. En avvikling av ordeningen synes dessuten å være lite hensiktsmessig da en endring vil være kostbar, kreve flere offentlige stillinger og skape mer byråkrati. Kirkerådet forutsetter at dagens nektingsrett, slik denne er bestemt i Ekteskapsloven § 13, videreføres.

Dette dokumentet legger derfor ikke opp til at dette spørsmålet behandles i denne saken.

6. Kirkens liturgier

Denne saken omhandler hvorvidt det skal igangsettes arbeid med ny (e) liturgier for likekjønnet samliv og i så fall hvilke(n) liturgi (er) som skal fremmes til kommende Kirkemøter.

Liturgisaker er omfattet av et eget regelverk som blant annet bestemmer saksgang for behandling av liturgier og ulike beslutningstagers rolle i prosessen. I vår Kirkeordning er det Kirkemøtet som vedtar nye liturgier. Før disse kommer til vedtak i Kirkemøtet skal de behandles av Bispemøtet som gir uttalelse som følger saken til Kirkemøtets

behandling. Dette har sin bakgrunn i at liturgier forstås som kirkens lære uttrykt gjennom menighetens praksis.

Kort innføring i vigselsliturgien:

Førrige liturgirevisjon førte også frem til vedtak av en ny vigselsliturgi. Denne ble vedtatt ved kongelig resolusjon i juni 1987. Det ble samtidig foretatt en tilsvarende ajourføring av forbønnsliturgien for borgerlig inngåtte ekteskap. Disse liturgiene er parallelle i sin utforming.

Allerede 16 år etter vedtok Kirkemøtet på delegasjon nåværende vigselsliturgi. Også denne gangen ble det vedtatt en forbønnsliturgi for borgerlig inngåtte ekteskap, liturgien er svært lik vigselsliturgien. De ble tatt i bruk fra 1.mai 2004. De bærende liturgiske elementene i disse to liturgiene er de samme, kun justert ved at vigselsliturgien har ekteskapsinngåelsen som aktivt element, mens forbønnsliturgien viser til det allerede inngåtte ekteskapet. Teologisk uttrykker begge liturgier den samme ekteskapsforståelse.

Vigselsliturgien fra 2003 skiller seg fra 1987 liturgien ved at rekkefølgen er annerledes. 87- liturgien skilte langt skarpere mellom en innledende løftesavleggelse og ekteskapsinngåelse og dernest en mer «kirkelige» del med skriftlesning, forkynnelse og forbønn. Nåværende liturgi bygger opp en annen helhet i liturgien. Dette begrunnes blant annet med at hele liturgien er en ekteskapsinngåelse og at den juridiske delen ikke kan separeres fra liturgiens helhet. Felles for begge liturgier er en kort grunnleggende tekst (fortale) som bestemmer handlingen og gir en teologisk bestemmelse av liturgien. Denne teksten følges i begge liturgier av tekstlesning fra 1 Mos 1 og Matt 19. Disse tekstene er typiske for kirkelige vigselsliturgier og gjenfinnes i de aller fleste kirkers liturgier knyttet til samliv. I nåværende liturgi står fortalen og de to innledende tekstlesningene som obligatoriske. Da liturgien ble vedtatt var dette et sentralt innspill i høringen. I høringsprosessen var det et eget spørsmål om disse ordene som i høringsdokumentet står under overskriften «fundamentalordene»

Liturgien fra 2003 kjennetegnes også ved at langt flere tekster er tatt inn som mulige lesetekster. Mens tidligere vigselsliturgier primært hadde formaningstekster til menigheten som lesetekster, åpnet liturgien fra 2003 et langt rikere utvalg av lesetekster - også fra Bibelens samlivstekster. Gjennom denne liturgien fikk vi for første gang lesetekster fra Høysangen.

Ritualbærende element

De fleste liturgiske handlinger har noen elementer som på en særlig måte bærer og uttrykker kirkens forståelse av den aktuelle handlingen. Disse elementene kan vanligvis ikke byttes ut med andre tekster. I dåpsliturgien er vannet og ordene «i Faderens, Sønnens og Den hellige ånds navn» et slikt element, innstiftelsesordene er det i nattverdliturgien, jordpåkastelsen er det i gravferdsliturgien osv. I vigselsliturgien er det ritualbærende element fortalen og tekstlesningene samt løftesavleggelsen. Det er de gjensidige løftene og erklæring av brudeparet som «rette ektefolk» som gjør vigselshandlingen gyldig juridisk sett.

Dersom disse elementene ikke lenger skal være et ritualbærende element må det utvikles en ny vigselsliturgi ut fra en nyere erkjennelse av ekteskapet hvor andre tekster og andre perspektiver bærer liturgien. Alternativt kan vigselsliturgien bli stående og det utvikles en parallell liturgi for inngåelse av likekjønnede ekteskap. Dersom man velger

Bispemøtets anbefaling kan det a) utarbeides en ny felles forbønnsliturgi ut fra den ekteskapsforståelse som uttrykkes i bispemøtets flertall, eller b) lages en liturgi som står ved siden av nåværende forbønnsliturgi for borgerlig inngåtte ekteskap.

7. Veivalg

Det kan tenkes ulike konsekvenser av både bispemøtets uttalelse og den utredning som ligger bak. Bispemøtets anbefaling har et flertall og et mindretall. Dette saksdokumentet legger opp til at saken behandles to ganger i Kirkerådet. Til det første møtet i desember er det lagt opp til en bred behandling av sakskomplekset. Forslag til vedtak legger ikke opp til hva slags vedtak Kirkerådet skal legge frem for Kirkemøtet. På februarmøtet vil saksdokumentet ha forslag til vedtak, og rådet vil avgjøre hvilken innstilling som skal fremmes for Kirkemøtet.

En mulig skisse til alternative vedtak kan oppsummeres slik:

Først punkt omhandler at Kirkerådet fremmer saken for Kirkemøtet 2014

1. Kirkerådet vil legge fram sak for Kirkemøtet om ekteskapsforståelsen med særlig tanke på ekteskapsinngåelse av mennesker med samme kjønn og kirkens forvaltning i forhold til dette. Saken vil omfatte en gjennomgang av kirkens ekteskapsforståelse med utgangspunkt i uttalelsen og behandlingen i Bispemøtet.

Dernest kan det tenkes fire alternative vedtakspunkter med beskrevne variasjoner:

Enten:

2a I tråd med tilrådingen i Bispemøtets uttalelse anbefales det at det igangsettes arbeid med en forbønnsliturgi for borgerlig inngåtte ekteskap mellom likekjønnede par med tanke på behandling i Kirkemøtet 2015/2016.

Dette kan skje på to måter: Enten som en helt ny forbønnsliturgi med andre ritualbærende elementer enn dagens forbønnsliturgi, eller som en kompletterende liturgi med noen endringer.

Eller:

2b I tråd med mindretallet i Bispemøtet kan det reises forslag om videreføring av dagens ordning .

Forbønn for personer som har inngått likekjønnet ekteskap kan skje på grunnlag av den enkelte prests pastorale skjønn og ansvar. Bispemøtet fremholder samtidig at slike forbønnshandlinger ikke må fremstå som en ny liturgisk ordning eller ha vigselslignende karakter, jf Bispemøtets vedtak i sak 03/08: "En bør unngå forbønnshandlinger som kan oppfattes som en ny liturgisk ordning."

Eller:

2c Dagens ordning videreføres men utbygges ved at det utvikles ressurser og veiledningsmateriale for forbønn for par som har inngått borgerlige ekteskap i tråd med vedtaket i BM 03/08.

Eller:

2d) Det igangsettes arbeid med liturgi for ekteskapsinngåelse av likekjønnede par:
alt 1: Ny vigselsliturgi på basis av en utvidet/fornytt/endret ekteskapsforståelse, jf Bispemøtets uttalelse.

alt 2: Parallell ekteskapsliturgi. En liturgi for ekteskapsinngåelse for likekjønnede par som kommer i tillegg til nåværende ekteskapsliturgi og står på lik linje med denne.

8. Skisse til saksgang

Dette dokumentet fremmes for Kirkerådets desembermøte og ferdigstilles i februar 2014 for oversendelse til Kirkemøtet.

Dersom Kirkemøtet ønsker at liturgisak skal fremmes til Kirkemøtet i 2015 vil tidsløpet bli meget knapt, men se slik ut:

KM 3.-8.april	Behandling og vedtak av hva som evt skal utarbeides
Medio april – medio mai	Behandling i Nemnd for Gudstjenesteliv (NFG)
ca. 9. juni	KR behandling
15. juni – 20. august	Liturgiforslag sendes ut på høring.
KR 25.-26. sept	1.gangsbehandling av KM-sak om ny liturgi, oversendelse til BM
Bispemøtet okt	Læremessig behandling av liturgisak til Kirkemøtet
KR des 2014	2.gangs behandling og fremsending til Kirkemøtet
KM april 2015	Kirkemøtebehandling

KR vil på sitt møte i desember oppnevne nytt NFG.

Dersom Kirkemøtet ønsker at liturgisak skal fremmes til Kirkemøtet i 2016 vil tidsløpet se slik ut:

KM 3.-8.april	Kirkemøte 2013.behandling og vedtak av hva som evt skal utarbeides
April – oktober	Liturgien utarbeides, NFG behandling
Des 2014	KR, vedtar høringssak på liturgien(e)
April 2015	Høringsfrist, deretter bearbeiding av høring, endring i forslagene
September 2015	1.gangs behandling i KR, oversendelse til Bispemøtet
Oktober 2015	Bispemøtet behandler saken
Desember 2015	2. gangs behandling i KR, vedtak om å fremme saken til Kirkemøtet
April 2016	Behandling i Kirkemøtet

Økonomiske/administrative konsekvenser

Hvilke økonomiske og administrative konsekvenser som følger av denne saken vil være avhengig av hvilket forslag som Kirkerådet vedtar å fremme for Kirkemøtet og hvilket tidsløp som legges for den videre behandling. Ut fra de skisserte alternativene kan følgende stipuleres:

- a) Videreføring av status quo. Ingen økonomiske eller administrative konsekvenser foruten de forberedelser som ligger i å fremme saken. Det beregnes samlet ca. 3 månedesverk frem til Kirkemøtet 2013 og deretter ingen oppfølging. Ca. 160 000

- b) Forbønnsliturgi. Øk/adm. konsekvenser er avhengig av hvilket tidsløp som legges for saken og hvorvidt det skal lages en ny felles forbønnsliturgi med andre ritualbærende elementer for borgerlig inngåtte ekteskap, eller om det skal lages en tilleggsliturgi som kompletterer dagens liturgi. Inklusive arbeid med NFG, høringsprosess og videre utredning kan prosessen stipuleres til ca. 1 000 000. I tillegg kommer prosesser med trykking og salg av ny liturgi.

- c) Ny Vigselsliturgi. Øk/adm. konsekvenser er avhengig av hvilket tidsløp som legges for saken og hvorvidt det skal lages en ny felles vigselsliturgi med andre ritualbærende elementer for ekteskapsinngåelse, eller om det skal lages en tilleggsliturgi som kompletterer dagens liturgi. Inklusive arbeid med NFG, høringsprosess og videre utredning kan prosessen stipuleres til ca. 1 500 000. I tillegg kommer prosesser med trykking og salg av ny liturgi.